

Una pellofa o getó hebreu d'Elna

J. A. BONET I BOFILL

M. CRUSAFONT I SABATER (*)

Al Museu Puig de Perpinyà, tan ric en monedes catalanes de tota mena, hi trobem també una bona representació de moneda eclesiàstica en general de llautó, coneguda amb el nom de pellofes.

En ocasió d'una recerca sobre aquests fons¹ hi trobarem un getó de llautó de característiques prou especials: duia només en el camp una llegenda en tres línies, escrita però en hebreu. La transcripció és com segueix:

K. K.
Y A E L I M
I . E . A .

Aquesta inscripció, que pot completar-se a KEHILATH KODESH YAE-LIM ICONENEA ELION AMEN significa «La Santa Comunitat d'Elna que Déu va establir. Amén». El getó, que podem veure a la fotografia, té un diàmetre de 18 mm.

Pel que fa a la seva cronologia, una opinió ha estat de situar-lo en els segles IX-X. Hem d'agrair al Dr. Villaronga qui tingué l'amabilitat de consultar sobre aquesta peça amb el professor A. Kindler, director del Haaretz Museum de Tel-Aviv. Transcrivim les seves impressions sobre la peça, de la lletra de resposta que dirigí al Dr. Villaronga.

* J. A. BONET havia recollit nombrós material documental i fotogràfic referent a pellofes eclesiàstiques catalanes i mallorquines. D'acord amb ell, publicarem ja la part de ploms mallorquins a Acta Numismàtica IX (pàgs. 217 i ss.). Pel que fa a les pellofes sovint haviem comentat la necessitat de completar el seu recull amb altres col·leccions conegudes, preferentment les aplegades abans de la guerra i sobretot incorporant el manuscrit de Botet i Sisó, fins ara inèdit. De tota manera hem cregut interessant de donar a conèixer separatament aquest getó perquè representa per sí sol un tema a part. Recordem la seva alegria quan va descobrir aquesta curiosíssima peça, que estem segurs hauria publicat algun dia si n'hagués tingut la possibilitat.

1. Agraïm a LEANDRE VILLARONGA qui ens alertà sobre els fons de pellofes del Museu Puig.

«Con respecto a la pallofa (token), nos tenemos en nuestro Museo tres getones diferentes del mismo carácter e inscripción del cual Ud. me mandó la fotografía.

Los tres señalan a congregaciones hispano-judías de Córdoba, Zaragoza y Sarajevo, los cuales nosotros creemos que fueron usados por las gentes originarias de las ciudades mencionadas anteriormente, pero fueron impresos para ellos en sus nuevos asentamientos de Turkia después de haber sido expulsados de España durante la Inquisición.»

Aquesta opinió ens ajuda a situar la peça en una cronologia molt més tardana. Per similitud amb els pellofes eclesiàstiques, que són fetes en una tècnica exactament igual, la nostra impressió ens conduiria a situar aquest getó entorn del s. XVIII, opinió que hem vist compartida per altres experts.

Pel que fa a la seva significació, res hauríem d'afegir a les paraules del Professor Kindler, evidentment molt més versat en el tema, si no fos perquè l'aparició d'aquest getó precisamet al Museu Puig de Perpinyà (bé que no sabem de quina procedència exacta), tan pròxim a Elna ens du a pensar en la seva utilització en el seu lloc d'origen, sigui per una comunitat reinserida en aquesta població més tardament sigui per la pervivència d'un nucli hebreu a Elna, malgrat l'expulsió decretada pels Reis Catòlics.

Efectivament hi ha raons per a sospitar que la comunitat hebrea d'Elna pogués haver estat una excepció a la regla.

Quan Ferran i Isabel decretaren l'expulsió dels jueus de la península el mes de gener del 1492, el comtat del Rosselló, i per tant Elna, eren en mans encara del rei de França a conseqüència de la guerra del Remences i l'empenyorament fet per Joan II.

Justament el 27 d'octubre del 1492 els jueus d'Elna prestaren jurament de fidelitat al bisbe d'Elna, Carles de Martigny (1475-1494) prometent-li 10 florins d'or per any «ratione vassallagii». El bisbe els pren sota la seva protecció i els permet viure «more judaico» i «in vim concordie inter Regem et Ecclesiam Elnensem».²

Poc temps després, el 13 de setembre de 1493 el rei Ferran recupera els comtats, tal com es pot llegir en una lletra que adreça als consellers de Barcelona assabentant-los d'aquesta nova.³

El 30 de setembre d'aquest mateix any Ferran II dona a Carles de Martigny, bisbe d'Elna, en pagament dels serveis que li havia fet, un ampli privilegi de confirmació de mercès i d'ampliació de les mateixes.⁴

Bé que el 21 de setembre Ferran i Isabel entraren a Perpinyà i decretaren l'expulsió dels jueus, sabem que això fou executat pel que fa a Perpinyà,⁵ però ignorem si els pactes anteriors dels jueus d'Elna amb el bisbe i la bona relació d'aquest amb Ferran II, segons acabem de veure, els va estalviar l'expulsió.

En qualsevol cas, més endavant i en temps del bisbe Margarit (1660-1672), Lluís XIV, ja llavors en possessió del Rosselló pel Tractat dels Pirineus abolí la Inquisició i el bisbe deixà d'ésser Gran Inquisidor, títol que havien tingut també sovint els bisbes antecessors.⁶

2. MONTSALVATGE. *El obispado de Elna*, vol. II, pàg. 13.

3. MONTSALVATGE, *op. cit.*, vol. III, pàg. 417.

4. MONTSALVATGE, *op. cit.*, vol. II, pàg. 419.

5. CALMETTE i P. VIDAL. *Histoire de Roussillon*. Paris, 1931, pàg. 158.

6. MONTSALVATGE, *op. cit.*, vol. II, pàg. 13.

En el supòsit que haguessin estat expulsats el 1493, malgrat els pactes esmentats, la tardana cronologia que pot atribuir-se al getó i la seva aparició a Perpinyà no permet de descartar el seu ús a Elna mateix si més tardanament s'hi hagués reinserit una comunitat hebrea.

¿Quina era la funció d'aquest getó? Blanchet indica que les esglésies protestants d'Anglaterra distribuïen també pallofes, semblantment a les catòliques de Catalunya i Mallorca,⁷ però res en sabem pel que fa als hebreus.

Malgrat els nombrosos punts foscos que aquesta peça ens deixa plantejats, resulta prou interessant el poder constatar l'existència d'una pellofa amb llegendes hebraïques relacionada tan directament amb Catalunya.

7. J. ADRIEN BLANCHET, *Nouvel Manuel de Numismatique du Moyen Age et Moderne*. Paris, 1890, pàg. 448.